

Karakter ve Değer Eğitimi

Editörler:

Mücahit KAĞAN

Nusrettin YILMAZ

3. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Mücahit KAĞAN - Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİ

ISBN 978-605-037-013-3

DOI 10.14527/9786050370133

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2019, Ankara

3. Baskı: Haziran 2021, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105

Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İçinde değerler olmayan bir eğitim düşünülemez. Hatta eğitim bütün gücünü, iyi insan yetiştirme düşüncesinden almaktadır. Yetiştirilmek istenen insanda hangi niteliklerin bulunması gerektiğine eğitim felsefesi ışık tutarken, insana, onu mutlu kılacak iyi nitelikleri kazandırma ve davranış haline getirme görevini de eğitim üstlenmektedir.

Eğitim, bir yandan bireylere değerlerin işlenmesi ve aşılmasını sağlamaya çalışırken diğere yandan da değer üreten bir yapının kurulmasını amaçlamaktadır. Ancak toplumumuzda henüz bu tür bir yapının kurulamamış olmasından dolayı genel olarak mazeret üreten ve ma'ruzatlarını da kendinden çok dışarıdaki faktörlere bağlayan bir anlayışın egemen olduğu söylenebilir.

İnsanların karşılaştığı herhangi bir olumsuzluğu dışsal nedenlere bağlamak ya da bu duruma dair gerekçelendirme yaparken, kader dahil, kendimizi pasif sayan birtakım yorumlara baş vurarak olayları açıklamaya çalışmak, eskiden beri acısını derinden hissettiğimiz ama henüz bir türlü çaresini bulamadığımız bir derttir. M. Akif, 1913'lü yıllarda bu hususa Safahat adlı eserinde dikkat çekerek günümüz Türkçesiyle şöyle diyordu;

Dışardan, kazaen ve aniden yapılmış olması;

Bir de - en yanlış fikir budur - Gökten, Allah'tan gelmesi.

Hayır bu felaket içeridendir... Dışardan değil... Asla değil!

Sonra dünyada kazaen bir şey olmaz, böyle bil!

Aniden sözünün anlamı yoktur, saçmadır

En beyinsizler bile böyle bir geleceği kestirir;

Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar.

Kendi ahlakıyla bir millet ölür veya yaşar.

Çiğnenirsek biz bugün, çiğnenmek bizim hakkımız:

Çünkü haysiyet nerde, bir bak, neredir ahlakımız.

Bu ifadeler, çöküşün kendi huyumuzdan, kötü davranışlarımızdan kaynaklandığını anlatmaktadır. Önce kendimizi, kendi huyumuzu düzeltmeliyiz. İş dışarıya, kadere, tesadüflere, yaşanan beklenmedik gelişmelere, ansızın ve hazırlıksız yakalanmalara ya da göksel ve gizli güçlere bağlayarak açıklamanın bir anlamı yoktur. İyinin karşılığı iyiliktir, değer üretirsek, yüksek değeri olan davranışlar sergilersek bir karşılığı olacaktır.

Mevlana “Fihi Mafih” adlı eserinde bu hususu şöylece tesbit eder. “Bir adam zerdali ağacının meyvesini silkip yiyordu. Bağ sahibi ona; ‘Allah’tan korkmuyor musun?’ deyince adam: ‘Neden kokayım? Ağaç Allah’ın ben de Allah’ın kuluyum. Allah’ın kulu, Allah’ın malından yiyor’ dedi. Bağ sahibi dur da cevabını vereyim diyerek ip getirdi ve adamı güzelce ağaca bağladı. (Adam) Allah’tan korkmuyor musun diye feryat edip, cevabını verinceye kadar güzelce dövdü. Bunun üzerine: ‘Niçin korkayım sen Allah’ın kulusun, bu da Allah’ın sopası; Allah’ın kuluna vuruyorum!’ dedi. Netice şudur ki, alem bir dağa benzer. İyi ve kötü ne dersen aynısını dağdan iştirsin. Ben iyi söyledim, dağ kötü cevap verdi, der ve zannedersen bu imkânsızdır. Çünkü bülbül dağda öttüğü zaman oradan karga veya insan yahut eşek sesi gelmesi mümkün olmaz. Böyle olunca kesin eşek sesi çıkardığını bilmelisin. Dağa gelince sesini güzelleştir, orada neden eşek sesiyle bağıırıyorsun? Bu yeşil gök kubbe seni daima güzel sesli olarak tutsun (Tarıkayhya,1985:234).

İnsan, değer üreten bir varlık olup evrendeki yeri, eşref-i mahlukattır. İnsan, kaliteli iş ve davranışlar göstermelidir. Uygun yaşa geldiklerinde ise çocuklarımıza ve gençlerimize değerleri işlemeli, keşfetmeleri için uygun ortamlar hazırlanmalı, yeter sayıda doğru örnekler sunarak kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olunmalıdır. Karakter ve değerler eğitimin önemi buradadır.

Bu kitap, karakter ve değer eğitiminin önemine inanan akademisyenler tarafından, söz konusu amaca hizmet etmek üzere hazırlanmıştır. Öğrencilerin, konuya merakı ve ilgisi olanların makale tadında yazılardan oluşan bu kitabı zevkle okuyacakları düşünülmektedir.

Farklı üniversitelerde görevli, alanları, deneyim ve bakış açıları birbirinden farklı birçok akademisyen hocamızın, karakter ve değerler eğitimi alanındaki görüşleri 12 bölümden oluşan bu kitapta bir araya getirilmiştir. Katkılarından dolayı hepsine ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Emeği geçen herkesle birlikte özellikle kitabın hazırlanması ve basım sürecinde büyük katkıları olan Pegem Akademi’nin değerli çalışanlarına da teşekkürü bir borç bildiğimizi belirtmek isteriz.

Prof. Dr. Mücahit Kağan

ORCID No: 0000-0003-1983-5748

Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin Yılmaz

ORCID No: 0000-0002-9019-2602

Kasım, 2019

Erzincan

Bölümler ve Yazarları

Editörler: Prof. Dr. Mücahit Kağan - Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin Yılmaz

1. Bölüm: Temel Kavramlar

Doç. Dr. Mehmet Ertuğrul UÇAR - Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7202-3856

2. Bölüm: Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması

Prof. Dr. Mücahit KAĞAN - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1983-5748

3. Bölüm: Değerlerin Kaynağı; Felsefi, Dini ve Ahlâki Temeller

Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9019-2602

4. Bölüm: Değerlerin Psikolojik ve Bireysel Temelleri

Prof. Dr. Nuray TAŞTAN - Kırıkkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9101-0236

5. Bölüm: Değerler ile İlgili Kavramlar

Prof. Dr. Murat TAŞDAN - Kafkas Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8675-6068

6. Bölüm: Değerler Eğitimi

Doç. Dr. Tevfik UZUN - Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6505-2421
Prof. Dr. Güven ÖZDEM - Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5617-5780

7. Bölüm: Değerler Eğitiminde Temel Süreç ve İlkeler

Doç. Dr. Fikret GÜLAÇTI - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3200-1994

8. Bölüm: Karakter Gelişiminde ve Eğitiminde Aile, Çevre ve Okul

Prof. Dr. M. Akif SÖZER - Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1291-4067
Dr. Öğr. Üyesi Ferat YILMAZ - Dicle Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4947-5416

9. Bölüm: Karakter ve Değer Eğitimi Yaklaşımları ve Uygulamaları

Doç. Dr. Mehmet ALVER - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4832-7363

Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1176-1887

10. Bölüm: Eğitim Felsefesi ve Hedefleri Yönünden Karakter ve Değer Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Hürrem SÜNNEY - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5464-8361

11. Bölüm: Karakter ve Değer Eğitiminde Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri

Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0061-3344

12. Bölüm: Türkiye'de Karakter ve Değerler Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Ümit POLAT - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0601-9074

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Karakter	1
Kişilik	3
Erdem.....	10
Mizaç/Huy	14
Değer	18
Kaynaklar.....	23

2. BÖLÜM

DEĞERLERİN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Değerlerin Tanımı	29
Değerlerin Sınıflandırılması.....	31
Spranger'ın Değer Sınıflandırması	32
Ülken'in Değer Sınıflandırması.....	33
Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	33
Nelson'un Değer Sınıflandırması	34
Mengüşoğlu'nun Değer Sınıflandırması	35
Schwartz'ın Değer Sınıflandırması.....	36
Akbaş'ın Değer Sınıflandırması.....	38
Dılmaç, Arıcak ve Cesur'un Değer Sınıflandırması	38
Acat ve Aslan'ın Değer Sınıflandırması.....	39
Kaynaklar.....	40

3. BÖLÜM

DEĞERLERİN KAYNAĞI; FELSEFİ, DİNİ VE AHLÂKİ TEMELLER

Giriş.....	43
Felsefe ve Değer	45
Etik Türleri	46
Betimleyici/Betimsel Etik	47
Metaetik	48
Normatif Etik.....	49
Uygulamalı Etik.....	51
Etik Temellendirmeler	52
Kozmolojik Temellendirme	52
Teolojik/Dinsel Temellendirme.....	54
Hümanist/Antropolojik Temellendirme	58
Etikte Temel Sorunlar	60
En Yüksek İyi	61
Doğru Eylem	63
İrade Özgürlüğü	65
Ahlâk - Değer İlişkisi	67
Niyet ile İlişkilendirme.....	68
Sonuç ile İlişkilendirme.....	68
Ahlâk Yasası ile İlişkilendirme	68
Vicdan ile İlişkilendirme.....	69
Kaynaklar.....	72

4. BÖLÜM

DEĞERLERİN PSİKOLOJİK VE BİREYSEL TEMELLERİ

Tutum.....	76
Davranış.....	77
Ahlâk.....	77
Ahlâk Gelişimi Kuramları.....	78
Kişilik	85
Psikodinamik Kuramlar	85

Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar.....	87
Araştırma Odaklı Kuramlar.....	88
İnsancıl Kuramlar.....	88
Benlik.....	89
Sonuç.....	91
Kaynaklar.....	93

5. BÖLÜM

DEĞERLER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Giriş.....	95
Değerlerin İlişkili Olduğu Kavramlar.....	97
Tutum - Değer İlişkisi.....	97
Norm - Değer İlişkisi.....	99
İnanç - Değer İlişkisi.....	101
Davranış - Değer İlişkisi.....	102
Olgu-Değer İlişkisi.....	103
Etik - Değer İlişkisi.....	104
Sayıltı - Değer İlişkisi.....	105
Sonuç.....	105
Kaynaklar.....	107

6. BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ

Giriş.....	109
Değerler ve Değerler Eğitiminin Tanımı.....	110
Değerler Eğitiminin Amacı ve Önemi.....	112
Değerler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi.....	115
İnsani - Kültürel Kalkınma Sürecinde Değerler Eğitimi.....	118
Kaynaklar.....	119

7. BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİNDE TEMEL SÜREÇ VE İLKELER

Değerler Eğitiminde Temel Süreç.....	123
Rasyonelliği Geliştirme (Mantık/Muhakeme Kullanımının Teşvik Edilmesi)	123
Benlik (Öz) Saygı Geliştirme	125
Empati Becerisini Geliştirme.....	128
İşbirliği Geliştirme	130
Problemleri Tanımlama	132
Değer Eğitiminde İlkeler	134
Kaynaklar.....	137

8. BÖLÜM

KARAKTER GELİŞİMİNDE VE EĞİTİMİNDE AİLE, ÇEVRE VE OKUL

Ailede Karakter Eğitimi.....	143
Okulda Karakter Eğitimi	147
Karakter ve Değer Eğitiminde Rol Model Olarak Öğretmen.....	149
Dini ve Siyasi Kurumlar	152
Kaynaklar	153

9. BÖLÜM

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI VE UYGULAMALARI

Giriş.....	155
Değer Eğitimi Yaklaşımları	158
Değer Aktarma Yaklaşımları.....	159
Değer Telkini.....	159
Davranış Değiştirme	160
Değer Geliştirme Yaklaşımları.....	160
Ahlâki Muhakeme.....	161
Değer Analizi	162
Değer Açıklama	163

Bütüncül Değerler Eğitimi	166
Adil Topluluk Okulları	166
Karakter Eğitimi	167
Sonuç.....	172
Kaynaklar.....	173

10. BÖLÜM

EĞİTİM FELSEFESİ VE HEDEFLERİ YÖNÜNDEN KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİ

Giriş.....	175
Okullarda Değerler Eğitimi.....	177
Okullarda Karakter Eğitimi.....	180
Değer ve Karakter Eğitimi ile İlerlemecilik Akımı Arasındaki İlişki	182
Kaynaklar.....	186

11. BÖLÜM

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE TEKNİKLERİ

Giriş.....	187
Karakter ve Değer Eğitiminde Kullanılacak Yöntem ve Tekniklerin Uygulanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Genel Hususlar	189
Anlatım	191
Soru - Cevap.....	192
Tartışma Teknikleri	194
Konuşma Halkası.....	195
Örnek Olay (Problem Çözme).....	195
Çocuk Oyunları.....	196
Eğitsel Oyun	197
Drama	197
Altı Şapka Düşünme Tekniği	199
Beyin Fırtınası.....	199
Grup Çalışması	200

Bireysel Çalışma	200
Gözlem Gezisi.....	200
Görüşme (Röportaj).....	201
Özel Mektuplar Yazdırma.....	201
Yarım Bırakılmış Bir Öyküyü, Bir Konuşmayı, Bir Diyalogu Tamamlama	202
Çember Tartışma Tekniği.....	202
İstasyon Tekniği.....	202
Kaynaklar.....	204

12. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KARAKTER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Türk Eğitim ve Kültür Tarihinde Değerler Eğitimi ile İlgili Örnekler.....	211
Türkiyede Değerler Eğitimi Uygulamaları ve Araştırmaları	215
Üniversitelerde Değerler Eğitimi.....	217
Kaynaklar.....	220
Yazarlar Hakkında.....	221

Tablolar Listesi

Tablo 2.1. Spranger Değer Sınıflandırması.....	32
Tablo 2.2. Ülken Değer Sınıflandırması	33
Tablo 2.3. Rokeach Değer Sınıflandırması	34
Tablo 2.4. Nelson Değer Sınıflandırması.....	35
Tablo 2.5. Mengüşoğlu Değer Sınıflandırılması	35
Tablo 2.6. Schwartz Değer Sınıflandırması	37
Tablo 2.7. Akbaş Değer Sınıflandırması	38
Tablo 2.8. Dilmaç, Arıcak ve Cesur Değer Sınıflandırması	38
Tablo 2.9. Acat ve Aslan Değer Sınıflandırması	39
Tablo 9.1. Değer Geliştirme ve Değer Aktarma Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar	165
Tablo 12.1. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar	210
Tablo 12.2. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde Bulunan Lisansüstü Tezlerin Tez Türleri.....	219

Şekiller Listesi

Şekil 2.1. Schwartz vd. (2012)'in Çembersel Daire Modeli.....	36
Şekil 9.1. Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	159

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Doç. Dr. Mehmet Ertuğrul UÇAR - Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7202-3856

1. KARAKTER

Bireyin toplum tarafından onaylanan ve onaylanmayan davranış, duygu ve düşüncelerinin toplamından oluşan *karakter* kavramı, psikoloji biliminde kişiliğin daha çok sosyal ve ahlâki yönünü ifade etmek için kullanılır. “İyi karakter” dendiğinde ise toplum tarafından onaylanan ve kabul edilen davranışlar anlaşılır (Baumrind, 1999).

Karakter sözcüğü, gravürler ve oymacılık eserlerinde damga ya da iz anlamında kullanılan Yunanca bir sözcükten olan “Charassein”den gelir (Lapsley, Navaeyz, 2006). Sözcük, daha sonraları anlam genişlemesine uğrayarak bir kişinin karakterinden söz edildiğinde tutarlı, öngörülebilir (yordanabilir), sabit bir işaret ya da norm olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bakımdan karakter; insanın davranışları, tutumları ve değerleri ile bütünleşen, kişiliğinde derin kökleri olan, organize yapıdaki ilkelere işaret eder. Psikanalitik gelenekten gelen Erich Fromm’a göre ise karakter; insanın kendisini, insanlığa ve dünyaya bağladığı ve içgüdüsel olmayan çabaların değişmez yapısıdır. Butkus da karakteri, bir insanı tanımlayan ve zaman içerisinde devam ettirilen davranış modeli olarak açıklamaktadır.

Hem Türk-İslam geleneğinde karakter kavramı, daha çok “ahlâk”, “huy” ve “mizaç” kavramları ile birlikte ele alınmıştır. Örneğin Gazali’ye göre ahlâk, “İnsan nefesine yerleşen öyle bir melekedir ki her bir fikir zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.” (Turan, 2014). Buna ek olarak karakter kavramının aynı zamanda, bir insanın sosyal normlara uyum sağlamadığını belirtmek amacıyla “bu davranış gerçekten onda bir karakter eksikliği olduğunu gösteriyor” ya da bir insanın iyiliğini göstermek yahut diğerlerinden farklılığını belirtmek için de “ne acayip bir karakter” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Her iki durumda da kavramın bu şekilde kullanılması, bir kişinin sabit ve kalıcı özelliklerine vurgu yapıldığını göstermektedir.